

EGY ÚJ NEVELÉSTUDOMÁNYI RENDSZER ALAPVONALAI.

— Előadás a Magy. Pædag. Társaságban 1915. márc. 20-án. —

Eddig csak egy neveléstudományi rendszerről szólhattunk. Arról, amelyet *Herbart* megalkotott 1806-ban.

A lefolyt évszázad alatt *Herbart* lélektana elavult. Erkölcsstanát *Flügel O.* és társai nem tudták az evolúció elméletével szemben győzelemre juttatni. Megingott tehát az alap, melyen az egész rendszer felépült és a neveléshez fűződő nagy érdekek a szétágazó törekvések egész áradatát hozták létre. Így keletkezett a vallásos renaissance, a művészi nevelés, a munkaiskola, az állampolgári nevelés és más jelzavak alatt valóságos kaosza a modern nevelési céloknak.

A fölületes szemlélő e szétágazó törekvésekben csak üres jelzavak kultuszát, egyesek vagy kisebb csoportok egyoldalú kedvtelését vagy vesszőparipáját látja. Pedig mindegyikük egy-egy életfelfogásnak primitív kifejezője és eredménye annak az ösztönszerű vágynak, amely az élet rejtett célját kívánja földeríteni és megvalósítani.

Az élet céljának egyik legrégebb megállapítását a vallásos életfelfogás tartalmazza. Évezredek óta ez uralkodik az emberiség legszélesebb rétegei fölött és milliók életének ez adott mélységet, bensőséget. Bizonyos, hogy mindaz, amit a vallásos hit élesztő ereje alkotott, amit az örökkévalóság és a tökéletesség utáni vágyakban ébresztett, az nem tűnhet el nyomtalanul az emberiség életéből. Része marad ez a világ szellemi életének és egyik mértéke a boldogság utáni törekvésünknek. És nem tagadható, hogy az a mélység és bensőség, melyet a vallás nyújthat, oly becses tartalmat ad az életnek, oly ideális érték, amely méltó reá, hogy életcéllul kitűzessék. Ezért az emberiség tekintélyes része évszázadokon át a vallásos életet tűzte ki a nevelés céljául és ma, a sokirányú modern törekvések közepette, figyelemre méltó vallásos renaissancenak vagyunk tanúi; amint azt *Förster*, az ő híveinek nagy száma és a felekezeti iskolák föllendülése igazolják.

Ámde az elfogulatlan kutató nem húnynhat szemet az aggályok előtt, melyek a vallásos oktatásnak a természettudományokkal és a történelemmel való szembehelyezkedése miatt felmerültek. És nem húnynhat szemet a tény előtt, hogy a vallásos buzgóság, mely fohászai-ban állandóan az Éget ostromolja segítségért, elzibasztja a lélek produktív erőt, elbágyasztja a cselekvőképességet. A modern akaraterős ember a vallásos életben csak a könyörgések árnyékvilágát látja, amely alkotó munkára vágyó lelkét ki nem elégíti. De súlyosan

érezzük azokat a nehézségeket is, melyeket a vallás utunkba gördít, amikor ellentétbe helyezi lelki világunkat a természettel. És a keresztény nevelőre szinte kétségbeesés hat a gondolat, hogy munkájával csak a danaidák hordóját töltögeti. Erre kárhoztatja őt az erendő bűnről szóló tan, amely kizárja az emberiség erkölcsi haladásának lehetőségét.

A vallásos életfelfogással vetekszik korban az erkölcsi idealizmus, mely a vallásos bonyodalmak elkerülésével óhajt ideális kultúrát felépíteni és ezzel az életnek tartalmat adni. Ezt tervezte már *Plato* és ezt a célt szolgálja *Herbart*, aki azonban a vallásnak bizonyos engedményeket volt kénytelen tenni. Ennek az életfelfogásnak előnye az, hogy áthidalja a belső és a külső, a láthatatlan és a látható világ közötti ellentétet, melyet a vallás mélyített. Ámde a tapasztalat azt mutatta, hogy az erkölcsi idealizmus nem képes az emberi oktalanságot, a szenvedélyeket, a képmutatást és sok-sok más gyarlóságot kiirtani; tömegek áttelekítésére és megnemesítésére alkalmatlannak bizonyult. Egyébként érzi a nevelő, hogy vallásos alap nélkül erkölcsiség nincs, valamint azt, hogy az erkölcsi ideál, bármily becses tartalmat is adjon az életnek, nem tartalmazza az összes életfeladatokat.

E két felfogással szemben sokan azt hangsúlyozzák, hogy az ember nem nyugodhatik meg passzív módon a dolgok fátumszerű menetében. Fel kell vennie a harcot minden oktalanság és gonoszság ellen, birtokába kell vennie a külvilágot s azt alkotó munkával a maga szolgálatára átalakítani. E felfogás előnye az, hogy férfias, céltudatos törekvést szül, amint azt a munkaiskola hívei kívánják. Ámde nagyobb a hátránya: a munka mellett maga a lelki élet másodrangú jelenséggé süllyed. Pedig mit ér, ha az ember az egész világot birtokába veszi, de lelkében kárt szenved?

A munka és a lelki élet közti ellentétet megszünteti az úgynevezett materialista természettudományi felfogás, még pedig azért, hogy a lelki életet múlt életjelenséggé degradálja és vele szemben a fizikai jólétben keresi az élet célját. E felfogás hívei, akik *Haeckel* monizmusára esküsznek és türelmetlenséggel üldöznek minden más hitet, megfélelkeznek arról, hogy az ember a természet fölé is tud emelkedni azzal, hogy átéli és átgondolja a természet belső kapcsolatait és tudatosan eszközül használja magát a természetet.

A munka kultusza és a materialista természettudományi felfogás mellett még egy harmadik életfelfogás is az egyén szubjektív világán kívül eső objektív világba helyezi az életcélokat. Ez a szociális életfelfogás. Vezérgondolata az ember viszonya embertársaihoz. Hívei az egyént csak egyszerű sejtnek tekintik az állam élő szervezetében. Ebből sarjadt az állampolgári nevelés, amelynek harcosai.

nem is gondolnak rá, mennyit veszít az egyén, ha teljességgel elmerül a társadalomban. És megfélelkeznek arról, hogy az ember nem mondhat le az igazságért folytatandó egyéni küzdelméről, sem magasabb célokra irányuló szubjektív vágyáról. Arról is megfélelkeznek, hogy minden egyénnek a bölcsőtől a sírig külön-külön meg kell tennie az értelmi és erkölcsi fejlődés útját és ez nem azonos a szociális fejlődéssel.

Az utóbbi három felfogással szemben reakciót alkot a művészi szubjektivizmus, mely az élet célját a külvilágból átteszi az ember belsejébe. Hangoztatja az önmagáért való életet. Célja az egyéniség korlátlan érvényesítése minden benne szunnyadó erőnek teljes kibontakozása által. Ezt követelik a művészi nevelés hívei. Ámde az esztétikai felfogás nem képes az életproblémát megoldani, mert szembe helyezkedik mindazokkal az életjelenségekkel, amelyek az egyének korlátokat szabnak és külső kényszert involválnak, amilyenek az állami, a vallási és az erkölcsi törvények.

Felmerül a kérdés: vajjon a különböző életfelfogások, amelyek elszigeteltségükben ki nem elégítők, de egyenként az igazságnak egy-egy magvát látszanak tartalmazni, egyesíthetők-e egy új felfogásban? Van-e oly életfelfogás és ezzel oly nevelési cél, amely minden tekintetben kifogástalan?

Hogy e kérdésre válaszolhassunk, előbb egy problémát kell megoldanunk, amellyel pedagógusaink eddig nem foglalkoztak, de amely — miként látni fogjuk, — alapvető jelentőségű. E probléma a nevelés és oktatás eredete. Pedagógusaink eddig csak azt kutatták: hogyan kell nevelni és oktatni? Esetleg azt is: mi a nevelés és oktatás célja és lényege? De senki sem vetette fel a kérdést: honnét van az, hogy az emberek nevelnek? És minthogy semmi sincs ok nélkül, a kérdést így is feltehetjük: mely okok hozták létre azt a jelenséget, amelyet mi nevelésnek és oktatásnak mondunk?

E kérdésre választ keresve kiindulhatunk akár a filozófiából, akár a neveléstudomány fogalmából.

Ha az újkori filozófia történetét átlapozzuk, azt látjuk, hogy *Descartes* után a filozófiának nemcsak kiindulópontja, hanem tárgya is maga a gondolkodás, amelynek egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítottak. A XVIII. században már úgyszólván babonás hitet tápláltak az ész mindenhatósága iránt. Ezt a hitet *Kant* nemhogy gyengítette volna, hanem erősítette, mert kritikájában példátlan felmagasztalását látták az emberi gondolkodásnak. Ezzel szemben *Lamarck*, *Darwin*, *Spencer* és mások megindították az úgynevezett természet-tudományi gondolkodást, amelynek hatása alatt a filozófia kiindulópontja és tárgya megváltozott. Amaz hátrább tolódott, emez közelebb

jutott a természethez. *Descartes* híres mondata: cogito ergo sum (gondolkozom, tehát vagyok), így módosult: élek, tehát vagyok. A gondolkodás magas trónusáról lehanyatlott egyszerű életjelenséggé. Tehát életjelenségeink váltak a filozófiai kutatások központjává. Mint-hogy pedig az életjelenségeket csakis az életszükségletek hozhatták létre, — mert semmi sincs ok nélkül, — a nevelésnek és oktatásnak mint életjelenségek eredetét is az életszükségletekben kell keresnünk.

Ugyanerre a következtetésre jutunk, ha a neveléstudomány fogalmából kiindulunk. Ugyanis: neveléstudomány alatt értjük a nevelésre vonatkozó fogalmak oly rendezett egészét, amely e fogalmak eredetét, tartalmát, logikai s oki kapcsolatait, valamint azoknak jelentőségét kutatja és magyarázza. E fogalmak különböző időkben különböző népeknél különbözők. De nem ismerünk, sőt el sem tudunk képzelni oly népet, amely a nevelésnek és oktatásnak valamelyes fogalma nélkül élhetne. Mert nemcsak az élet fenntartásához szükséges eszközök használata és a nyelvnek átruházása, hanem a csecsemőnek hosszú idejű teljes tehetetlensége és gyámoltalansága is életszükségletté tett oly foglalatосkodást, amely a nevelés és oktatás fogalmának — bármily változatos is legyen az — minden időben és minden népnél lényeges alkotó elemét képezte. Minthogy a nevelés és oktatás bizonyos nemét megjeljük mindenütt, ahol emberi élet van, ezt életjelenségnek kell neveznünk és forrását, eredetét, az életszükségletekben kell keresnünk.

Kérdésünk tehát ez: mely életszükséglet váltotta ki a nevelés és oktatás életjelenségét?

Hogy erre a kérdésre válaszolhassunk, lássuk: melyek a lehető életszükségletek?

Ugy az életet vizsgáló tudomány, a biológia, mint a közönséges tapasztalat eddig két főéletjelenséget különböztetett meg: az önfenntartást és a fajfenntartást. Azt a hajtó erőt, amely önfenntartásra és fajfenntartásra készítet, ösztönnek nevezzük; ennek alapoka pedig az életszükséglet, mert az élő szervezet szükségli az önfenntartást és a fajfenntartást. Amely pillanatban e kettő végleg megszűnik, az élő szervezet is mint ilyen megszűnik és élettelen dologgá süljed.

Beható kutatás arra a meggyőződésre vezet, hogy vannak életjelenségek, amelyek nem tartoznak e két fogalom körébe, de amelyeknek valamelyes alakját minden élő szervezetnél megjeljük. Ezeket rendszerint a fajfenntartás fogalmához tartozónak mondják, minek folytán a fajfenntartás mást jelent a növényeknél, mást az állatoknál és mást az embernél, sőt mást-mást egyes fajoknál. Ily sokjelentésű szónak tudományos értéke nincs. Azért a fajfenntartás fogalma csak arra az életjelenségre terjedhet ki, amely abban nyilvánul, hogy az

élő lények utódoknak életet adnak és ezzel fenntartják fajukat. Fajfenntartási ösztönnek tehát csakis azt a hajtóerőt mondjuk és fajfenntartási életszükséglet alatt azt a szükségletet értjük, amely utódok nemzésére irányul. Mi elképzelhetünk oly élő lényeket, amelyek bizonyos ideig élnek és utódokat nemzenek anélkül, hogy azoknak a saját átélt fejlődési folyamatukból bármit is átszármaztatnának. A fejlődési eredmények átszármaztatása tehát más életjelenség, mint az utódok nemzése.

Nem ismerünk élő lényeket, amelyek valamit át nem származtatnának az utódokra. Minden élő lény átruházza utódjára faji szerkezetét, az önfenntartás és fajfenntartás bizonyos módját, valamint faja évezredes fejlődésének bizonyos eredményeit. Mindezeknek átszármaztatása nem azonos a fajfenntartással; mindezek nélkül az utódok fennmaradása lehetséges lett volna. Ámde ily átszármaztatás nélkül lehetetlen lett volna a fajok kiválása, lehetetlen lett volna a fokozatos fejlődés, a tökéletesedés. Hiszen a faji fejlődés éppen abban áll, hogy az egyik nemzedék a másikra átruházza a faj lassú fejlődésének eredményeit. A fejlődés eredményeinek ezt az átszármaztatását jobb kifejezés hiányában utódról való gondoskodásnak nevezzük.

Ismételten kell hangsúlyoznunk, hogy az utódról való gondoskodás nem azonos a fajfenntartással. Tegyük fel, hogy a Mindenható akár egy, akár több fajt oly módon indított volna az élet útjára, hogy csak az önfenntartás és a fajfenntartás ösztönével ruházta volna fel, akkor minden egyes utód ott kezdte és ott végezte volna a fejlődést, ahol őse kezdte és végezte. Tehát utódról való gondoskodás alatt azt az életjelenséget értjük, amely a faj fokozatos fejlődését biztosítja azáltal, hogy az utódnak fejlődését irányítja és előmozdítja. Ezt az életjelenséget megjeljük minden élő lénynél: növénynél, állatnál és embernél egyaránt. Okát az utódról való gondoskodás életszükségletében látjuk, amely nélkül ma már sem az egyén, sem a faj élete biztosítva nem volna és amelynek kielégítése nélkül ma már minden egyén és faj elpusztulna.

Ha az utódról való gondoskodást tanulmány tárgyává tesszük, azt találjuk, hogy eme életszükségletnek kielégítése sokféle lehet. Minél fejlettebb a faj, annál többoldalú a gondoskodás. Legbonyolultabb az embernél, akinek ez az életszükséglete, miként a másik kettő is, egy rendkívül fontos, lényeges vonásban különbözik a növények és az állatok életszükségletétől és ez a tudatosság. Van tehát nem tudatos és tudatos gondoskodás.

E felosztás alapja a gondoskodás minősége. Más alapot nyújt a felosztáshoz a gondoskodás köre és tartalma, t. i. az a kérdés: miben áll a gondoskodás? Lássunk erre nézve egy példát. Az almafa a mag

útján gondoskodik a fajfenntartásról. A magban nemcsak az utód csíráját hozza létre, hanem átszármasztatja fejlődésének irányát is oly pontossággal, hogy benne meg van szabva még az idő is, mikor az utód virággzani fog és első gyümölcsét hozza. Ezt a gondoskodást, amely a fejlődés menetének irányítását célozza, amely faji jellegek, tehát bizonyos belső szerkezet, ösztönök, képességek átszármasztatásában áll, belső, közvetlen, élettani vagy biológiai gondoskodásnak nevezhetjük. Ámde az almafa más irányban is gondoskodik utódjáról. A csíra és a mag körül bizonyos tápanyagokat halmoz fel, azaz javakat termel oly célból, hogy az utódnak legyen mivel táplálkoznia addig, míg oly erőssé válik, hogy a mostoha környezetben a létért való küzdelmet a siker reményével megkezdheti. Nyilvánvaló, hogy e gondoskodás más, mint az előbbi. Itt nem a fejlődés menetének irányításáról van szó, hanem a fejlődés külső feltételeinek biztosításáról. Ha a csíra és a mag körül felhalmozódott tápanyagokat el is vesszük, azért a csírából, ha külső körülményei elég kedvezőek arra, hogy táplálkozhasson, csak almafa lesz és nem más. A javak termelése tehát külső vagy közvetett gondoskodás és minthogy az élő lényre a fizikai törvényeknek alárendelt környezet útján hat, azért ezt a gondoskodást az élettannival szemben fizikainak mondhatjuk.

Minthogy ezt a megkülönböztetést úgy a nem tudatos, mint a tudatos gondoskodásnál kell tennünk, a következő felosztást nyerjük:

Az utódról való gondoskodás:

I. nem tudatos		II. tudatos	
1. élettani vagy biológiai; képes- ségek, ösztönök átruházása	2. fizikai; javak átruházása	1. élettani vagy biológiai; képes- ségek, ösztönök fejlesztése	2. fizikai; javak átruházása

A gondoskodás minősége, köre és tartalma mellett lényeges dolog még annak ideje, azaz e kérdés: mikor történik a gondoskodás? E tekintetben határt képez az az időpont, amelyet születésnek nevezünk, amikor kezdetét veszi a környezetnek közvetlen hatása az utódra.

A születés előtti élettani gondoskodás az átöröklésben nyilvánul. Ez az életjelenség kétezer évnél régibb probléma. Már *Parmenides* kutatta azt a törvényt, amely szerint az atyai és anyai jellemvonások átöröklése történik. Ezt a törvényt még ma sem ismerjük. Pedagógusaink az átöröklés kérdésével nem foglalkoztak, pedig a tapasztalat

mutatja, hogy a nevelésnek számolnia kell ezzel a csodás, titokzatos életjelenséggel. Az állattenyésztők, valamint tapasztalt kertészek és gazdák régóta tudták, hogy az átöröklést bizonyos mértékig befolyásolni is lehet. E tapasztalat a múlt század utolsó éveiben egy új tudományt szült, amelynek még nincs megfelelő magyar neve: az eugenika. Ennek tárgya a születés előtti fejlődés menetének tervszerű irányítása és előmozdítása.

A születés előtti időben javak átruházásáról nem szólhatunk, mert a javak átruházása külső, fizikai jelenség lévén, csak akkor veheti kezdetét, amikor a környezetnek fizikai hatása az utódra kezdődik. Ezt az időpontot pedig születésnek neveztük. Tehát csak a születés utáni gondoskodás lehet kétféle: élettani és fizikai és mindkettő ismét nem tudatos és tudatos.

Lássuk ezt a négyféle gondoskodást!

Hogy egy élő lény utódjának fejlődésmenetét ennek születése után irányíthassa, ahhoz szükséges, hogy bizonyos fokú életközösségekben éljenek. Ez esetben a nem tudatos élettani gondoskodás abban áll, hogy az utódra átruházott utánzási ösztönnek a szülőlény példája ad tápot. Ugyanakkor a javak átruházása bizonyos táplálás, óvás, gondozás alakjában is addig tart, míg az utód a létért való küzdelmet önerejéből is folytathatja. Itt, a nem tudatos gondoskodás terén, a javak átruházása nagyobb szerepet játszik, mint a fejlődés menetének irányítása, mert sok élő lény már rég elpusztult, amikor utódai életüket kezdik és igénybe veszik az örökölt javakat.

Tudatos gondoskodást az utód születése után csak az embernél találunk. E gondoskodás a fentiek szerint:

1. A fejlődés menetének tervszerű irányítása és előmozdítása. (Élettani.)
2. A fejlődés feltételeinek biztosítása javak átruházása útján. (Fizikai.)

Ha tanulmány tárgyává tesszük az emberi élet folyamatát, mely a születéssel kezdődik és a sírnál végződik, abban két lényegesen különböző alkotó elemet találunk: a testi és a lelki fejlődést.

Az evolúció elmélete szerint Isten csak egy élő sejtet alkotott és ezt indította útnak a fejlődés örök törvényeivel. Ebből az egy élő sejtből évmilliók alatt a lények ezernyi változata keletkezett. Mint terebélyes fának törzséből ezernyi ágak és gallyak, úgy ágaztak szét a fajok; a közös törzsnek legmagasabbra nyúló egyenes hajtása az ember. Azt az első élő sejtet a Mindenható az önfenntartás, a fajfenntartás és az utódról való gondoskodás ösztönével ruházta fel. E három szükséglet hozta létre mindazokat a jelenségeket, amelyek a testi és lelki fejlődésben megnyilatkoznak.

Eddig senki kétségbe nem vonta, hogy a testi szükségleteket az önfenntartás és a fajfenntartás ösztöne váltotta ki. Ámde a lelki életre nézve szétágazók a vélemények. Pedig semmi akadálya nincs annak, hogy a különböző irányú lelki működéseket, vagyis lelki szükségleteket, a három eredeti életszükségből levezessük.

Nyilvánvaló, hogy az ember a létért való küzdelemben a nálánál erősebb állatokkal szemben kénytelen volt a környező természet védelmét nagyobb mértékben igénybe venni, mint amazok. E kényszer egy új életszükségletet ébresztett, azt, hogy a külvilágot megismerje, hogy magának róla tiszta, világos képet alkosson. Ezt az életszükségletet tapasztalati vagy empirikus szükségletnek nevezzük. E szükséglet az állatnál is megvan. Az állat is bizonyos mértékben megismeri környezetét. Ámde az embernél más alakot öltött. Azt az alakot öltötte, amelyet mi tudatos megismerésnek nevezünk és amelynek megfejtése és magyarázata a lélektan körébe tartozik.

Ámde az önfenntartási ösztön nemcsak azt az életszükségletet váltotta ki, hogy az ember a külvilágot megismerje, hanem azt is, hogy ezt a maga védelmére, a maga fenntartására fel is használja. Ez egy új életszükséglet, amely a külvilági jelenségeket bizonyos kapcsolatba hozza. Életszükségletté vált az, hogy az ember a külvilág és a maga védekezése között bizonyos viszonyt, elsősorban azt a viszonyt lássa vagy kutassa, amelyet ok és okozati kapcsolatnak nevezünk. Azt az életszükségletet, amely arra irányul, hogy a jelenségek közötti kapcsolatot is kutassuk, spekulatív vagy elmélkedő érdeknek nevezzük.

A tapasztalati és a spekulatív életszükséglet létrehozta azt a lelkijelenséget, amelyet közönségesen értelmi életnek nevezünk. Ennek folyamata a bölcsőtől a sirig: az értelmi fejlődés.

A fajfenntartási ösztön egy új életszükségletet váltott ki, amely az állatoknál és a növényeknél szintén megvan. Az embernél és sok állatnál oly céllal, hogy a kiszemelt életpárt magához csábítani, illetve tetszését megnyerni képes legyen. A növények pompás színe és illata, az állatok kecses mozdulatai, továbbá szép színük, alakjuk, hangjuk, énekük stb. a fajfenntartás célját szolgálja. Ezt az új életszükségletet, amely eredetileg arra irányul, hogy az életpár tetszését megnyerje: esztétikai érdeknek nevezzük.

Az utód megszületésével a róla való gondoskodás ösztöne is felébredt. És minthogy az ember utóda születése után hosszú ideig oly gyámoltalan, hogy kitartó, sőt önfeláldozó gondoskodás nélkül elpusztulna, az utódról való gondoskodás azt az életszükségletet váltotta ki, hogy a szülő teljesen átérezze az utód minden baját és örömét, magát vele teljesen azonosítani képes legyen. Ezt az életszükségletet szimpatikus vagy emberbaráti érdeknek nevezzük.

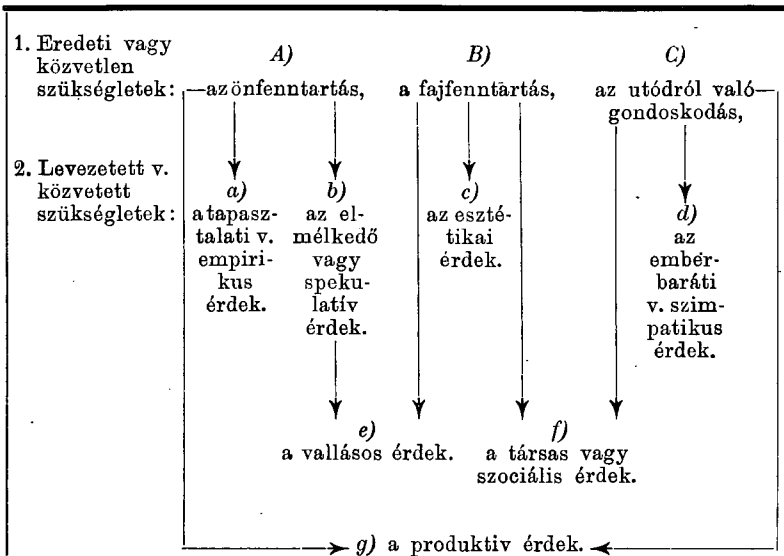
A spekulatív érdek nem nyugodott meg a külvilági jelenségek belső kapcsolatainak felkutatásában. Az önfenntartás és a fajfenntartás ösztönének hatása alatt választ keresett és az oki gondolkodás kényszerhatása alatt választ is adott önmagának arra a kérdésre: mi az egyéni és faji életnek végcélja és a létnek végoka? Azt az életszükségletet, amely az élet végokát igyekszik felderíteni, vallásos érdekek mondjuk.

Amint az ember a fajfenntartás és az utódról való gondoskodás által hajtva társas lényvé vált, az egyénnek viszonyát társaihoz szabályozni kellett. Ez szülte a szociális vagy társas érdeket.

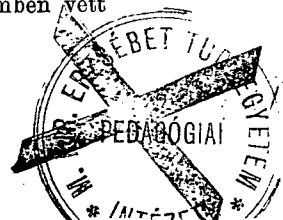
Végül pedig a létért való küzdelemben beállott a kényszerűség arra nézve, hogy az ember önfenntartása és az utódról való gondoskodása céljából javakat termeljen. Ezzel létrejött a javak termelésére irányuló törekvés, amelyet jobb kifejezés hiányában produktív érdekek nevezünk.

A tudatossá vált új életszükségleteket tehát érdekeknek mondjuk és levezetésüket a következő táblázat szemlélteti:

Életszükségletek :

Lelki életünk tehát hét irányban fejlődik. A tapasztalati és az elmélkedő érdek az értelmi életet alkotják; a vallásos érdek a vallásos élet alapja; az esztétikai érdek a művészi életet, a társas érdek az állampolgári életet, az emberbaráti érdek a szűkebb értelemben vett

erkölcsi életet és a produktív érdek a munkás életet táplálja. E hat-
irányban folyó fejlődés menetének tervszerű irányítását és előmoz-
dítását nevelésnek mondjuk.

Van tehát testi nevelés, értelmi, vallásos, esztétikai, állampol-
gári, szoros értelemben vett erkölcsi vagy emberbaráti és alkotó mun-
kára való nevelés.

A hétirányú lelki működés az emberiség évezredes fejlődési
folyamatában bizonyos eredményeket szült. Az értelmi élet létrehozta
a tudományokat; a vallásos élet a vallásokat; az esztétikai érdek
a művészeteket; a társas érdek a különböző társadalmi intézményeket
és berendezéseket; az emberbaráti érdek az erkölcsi kötelességek ta-
nait; a produktív érdek pedig a különböző foglalkozásokat, ipart,
földművelést, kereskedelmet stb. Ezeket az eredményeket szellemi ja-
vaknak nevezzük. A szellemi javak megszerzését, élvezését és gyara-
pítását szellemi életnek nevezzük.

A szellemi javak sem térhez, sem időhöz nincsenek kötve. Az
ember tehát a szellemi életben leválik attól az egyéni kis ponttól,
amelyet ő testével és testi szükségleteivel a térben és az időben el-
foglal. Lelki szükségletei révén felemelkedik egy oly ideális világba,
amelyben céljai is megváltoznak. Szellemi élete nem lévén időhöz és
térhez kötve, az életszükségletei által létrehozott érdekei is elveszítik
azt a szerepet, amelyre eredetileg hivatvák. Öncélt nyernek, holott
eddig eszközök voltak az életszükségletek kielégítésére. Így lesznek a
szellemi élet keretében az értelmi élet, a vallásosság, a művészi élet,
a társas életnek különböző formái, az erkölcsiség és az alkotó munka
egyenként és összesen öncélok, amelyek az emberi élet tartalmát adják.

Így eljutottunk oly felfogáshoz, amely egyesíti az összes élet-
felfogásokat és amelyet ideális természettudományi felfogásnak nevez-
hetünk. Ideálisnak azért, mert a szellemi életet ideális valóságnak
tekinti, természettudományinak azért, mert a szellemi életet nem
helyezi ellentétbe a természettel, hanem a természetszerű fejlődés
természetes eredményét látja benne.

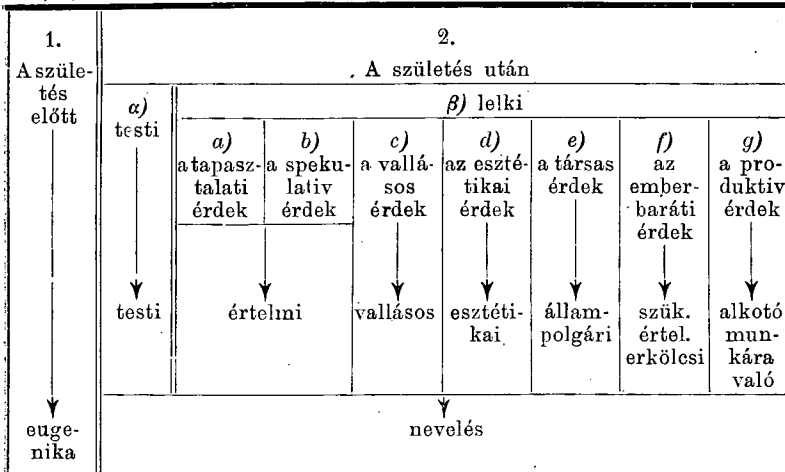
A szellemi javakat, amelyek ennek az ideális világnak hordozói,
egyik nemzedék átruházza a másikra. Ha ez az átruházás oly céllal
történik, hogy általa az egyén fejlődése előmozdítottassék, akkor nevelő-
oktatásról szólunk. Ha a szellemi javak átruházásának célja az utódot
új javak termelésére képesíteni, akkor ezt szakoktatásnak nevezzük.

Az anyagi javak tudatos átruházása is kétféle lehet: anyagi el-
látás és örökösödés.

Ezek alapján a tudatos gondoskodásról a következő két táblá-
zatot nyerjük:

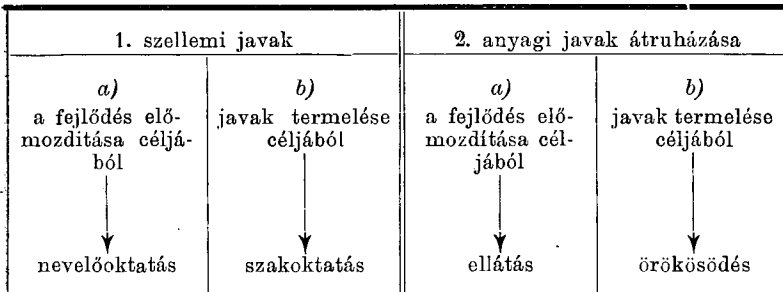
I.

Élettani gondoskodás, vagyis a fejlődés menetének tervszerű irányítása és előmozdítása :

II.

Fizikai gondoskodás, vagyis javak átruházása :

Az előadottak alapján nevelés alatt az utódról való azt a gondoskodást értjük, a mely a születése utáni fejlődési menetét tervszerűen irányítja és előmozdítja. Ha ez az irányítás és előmozdítás az iskolára hárul, iskolai nevelésről szólunk. Amennyiben ezt a család végzi, családi nevelésben részesíti az utódot. Ha pedig az utód maga vállalkozik saját fejlődésének irányítására és előmozdítására, önművelést folytat.

Aki a testi és lelki fejlődés menetének tervszerű irányítására és előmozdítására vállalkozik, annak ismernie kell ezt a fejlődést és törvényeit. Ezek tárgyában felvilágosítást nyújt a test- és egészségtan,

valamint a lélektan. E két tudomány tehát a neveléstannak segédtudományai.

A testi élet tárgyalásában a segédkönyvnek nem mutatnak nagy eltérést egymástól. Annál több a különböző lélektan. A nevelő nem mindegyiknek veheti hasznát. Tapasztalati lélektanra van szüksége, amely pontos tájékoztatást nyújt arról, hogy a lelki élet egyes irányai, az úgynevezett érdekek, mikor és hogyan ébrednek, mely tényezők hatásai alatt fejlődnek, mely törvények szerint működnek, mi az egymáshoz való viszonyuk és jelentőségük?

A jelen neveléstudományi rendszer oly lélektanon alapul, amely e kellékeknek megfelel. Ámde ennek az értekezésnek szűk kerete nem engedi, hogy alapvonalait ismertessük. Ez egy külön értekezés tárgyát fogja képezni. Annyit azonban szükségesnek tartunk megemlíteni, hogy lélektanunk az evolúció elméletének alkalmazásával az egész lelki életet a születés pillanatától az eredeti egységes érzelmi állapot fokozatos differenciálását lépésről-lépésre követve tárja fel előttünk.

Minthogy továbbá a testi és lelki élet az életszükségletek kielégítését követeli, az életszükségletek kielégítési módja pedig különböző lehet, a nevelőnek tudnia kell azt is, mely módot tűzze ki céljául.

Életszükségleteinek kielégítési módjától függ nemcsak az egyénnek, hanem a fajnak az élete is. Azért e kielégítési mód nem lehet és nem is volt soha közömbös sem az egyén, sem a faj előtt. Mindig bizonyos megítélésnek képezte tárgyát és ezek a szükségszerű ítéletek szükségszerűen ruházták át egyik nemzedékről a másikra. Miután pedig a tapasztalati tények mögött rejlő rend és törvényszerűség, mint személytelen erőknak hatása, eredetileg csak vallásos elmélkedés alakjában juthattak az ember tudatára, úgy az egyéni, mint a faji életet szabályozó általános ítéletek szükségszerűen vallási törvények alakját öltötték. Innét van az, hogy minden vallás bizonyos élettörvényt ad, bizonyos életrendet szab hívei elé. Ezeket a törvényeket vallás-erkölcsi törvényeknek nevezzük.

Bármennyire különböznek is a vallások egymástól, a gyakorlati életben csaknem azonos élettörvényeket szabnak az emberek elé. Ennek oka abban rejlik, hogy az emberek minden időben és a földnek minden részén azt mondották jónak, amit az önfenntartás, a fajfenntartás és az utódról való gondoskodás érdekében vallási tradícióik alapján helyesnek, célszerűnek ítéltek. És innét van az, hogy az evolúció elméletén alapuló ethika lényegében az erényeknek ugyanazt a sorozatát állítja fel, mint a különböző vallások, amint azt az alábbi táblázat mutatja:

Az életszükségletek kielégítésének módjára vonatkozó követelések.

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
A testi élet szükségletei:	Az értelmi élet (a tapasztalati és spekulatív érdek) szükségletei:	Az esztétikai szükségletek:	A szimpatikus érdek szükségletei:	A társas élet szükségletei:	A vallásos élet szükségletei:	A produktív érdek szükségletei:
mértékletesség, tisztaság, egyszerűség, önuralom, pontosság	figyelem, türelem, kitartás, körültekintés, tudvány, igazmondás, igazság szeretet, következetesség, lelkiismeretesség, egyeneslelkűség, jóhiszeműség, őszinteség	rendszeret, tisztaság, pontosság, a szép iránti fogékonyság	szeretet (szülői, gyermeki, felebaráti), jószívűség, jóakarát, könyörületesség, irgalmasság, udvariasság, engesztelékenység, hála, hűség, megbocsátás, szerénység, becsületesség, egyeneslelkűség, őszinteség, jóhiszeműség, méltányosság, lelkiismeretesség	engedelmesség, törvénytisztelet, jogérzés, igazság-szeretet, hazaszeretet, bátorság, áldozatkészség, béketűrés, méltányosság, őszinteség	ájtatosság, jámborság, alázatosság, istenfélelem, lelki megnyugvás	szorgalom, gondosság, ügyesség, takarékos-ság, kitartás
↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
egészség	okosság	ízlés	felebaráti szeretet	hazafiság	vallásosság	munkás-ság
tetterős vallás-erkölcsi jellem.						

Az életszükségletek kielégítésének módja tekintetében tehát az erkölcsan nyújt felvilágosítást. Azért a neveléstudomány másik segéd-tudománya az erkölcsan.

A jelen neveléstudományi rendszer alapjául szolgáló erkölcsan, mely az evolúció elméletén alapul és amelynek ismertetése szintén kívül esik ennek az értekezésnek a keretén, életcélul tűzi ki a tetterős vallás-erkölcsi jellemet. Ez tehát a nevelésnek is célja.

A szellemi javak átruházásának azt a részét, amelyet nevelő-oktatásnak nevezünk, a didaktika tárgyalja.

Ez első sorban megállapítja a nevelő-oktatás célját. Minthogy feladata a lelki fejlődés előmozdítása szellemi javak átruházása által, e fejlődés pedig kétirányú, a nevelő-oktatás célja lesz a kétirányú fejlődés eredményeit a nevelés szolgálatában értékesíteni, még pedig azáltal, hogy e szellemi javak megszerzése és belső értékesítése iránti

Az utódról való gondoskodás.

<i>A) Nem tudatos</i> (ösztönszerű)			<i>B) T u d a t o s</i>																																																												
<p style="text-align: center;">I.</p> <p style="text-align: center;"><i>Biológiai v. élettani</i></p> <p style="text-align: center;">(közvetlen, belső)</p> <p style="text-align: center;">Képességek, ösztönök átruházása</p> <p style="text-align: center;">A fejlődés menetének irányítása</p>	<p style="text-align: center;">II.</p> <p style="text-align: center;"><i>Fizikai</i></p> <p style="text-align: center;">(közvetett, külső)</p> <p style="text-align: center;">Javak átruházása</p> <p style="text-align: center;">A fejlődés feltételeinek biztosítása</p>	<p style="text-align: center;">I.</p> <p style="text-align: center;"><i>Biológiai vagy élettani</i></p> <p style="text-align: center;">(közvetlen, belső)</p> <p style="text-align: center;">Képességek, ösztönök tervszerű fejlesztése</p> <p style="text-align: center;">A fejlődés menetének tervszerű irányítása és előmozdítása</p>							<p style="text-align: center;">II.</p> <p style="text-align: center;"><i>Fizikai</i></p> <p style="text-align: center;">(közvetett, külső)</p> <p style="text-align: center;">Javak átruházása</p> <p style="text-align: center;">A fejlődés feltételeinek tervszerű biztosítása</p>																																																						
<p style="text-align: center;">1.</p> <p style="text-align: center;">A születés előtt</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">átörök-lés</p>	<p style="text-align: center;">2.</p> <p style="text-align: center;">A születés után</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">példa (után-zás)</p>	<p style="text-align: center;">A születés után</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">a környezet hatásainak irányítása ; táplálás, gondozás, óvás</p>	<p style="text-align: center;">1.</p> <p style="text-align: center;">A születés előtt</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">cugé-nika</p>	<p style="text-align: center;">2. A születés után</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 10%; padding: 2px;">a) Testi</td> <td colspan="6" style="width: 60%; padding: 2px; text-align: center;">b) L e l k i</td> <td style="width: 10%; padding: 2px;"></td> <td style="width: 10%; padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;">↓</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">Tapasztalati vagy empirikus érdek</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">Elmélkedő vagy spekulatív érdek</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">Vallásos érdek</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">Esztétikai érdek</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">Emberbaráti vagy szimpatikus érdek</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">Társas vagy szociális érdek</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">Produktív érdek</td> <td style="padding: 2px;"></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px;"></td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">↓</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">↓</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">↓</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">↓</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">↓</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">↓</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">↓</td> <td style="padding: 2px;"></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px; text-align: center;">testi</td> <td colspan="2" style="padding: 2px; text-align: center;">é r t e l m i</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">vallásos</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">esztétikai</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">szoros értelemben vett erkölcsi</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">állam-polgári</td> <td style="padding: 2px; text-align: center;">alkotó munkára való</td> <td style="padding: 2px;"></td> <td style="padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td colspan="10" style="padding: 2px; text-align: center;">n e v e l é s</td> </tr> </table>							a) Testi	b) L e l k i								↓	Tapasztalati vagy empirikus érdek	Elmélkedő vagy spekulatív érdek	Vallásos érdek	Esztétikai érdek	Emberbaráti vagy szimpatikus érdek	Társas vagy szociális érdek	Produktív érdek				↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓			testi	é r t e l m i		vallásos	esztétikai	szoros értelemben vett erkölcsi	állam-polgári	alkotó munkára való			n e v e l é s										<p style="text-align: center;">1. Szellemi javak átruházása</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">a) A fejlődés előmozdítása céljából</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">nevelő oktatás (a didaktika tárgya)</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">o k t a t á s</p>	<p style="text-align: center;">2. Anyagi javak átruházása</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">b) Javak termelése céljából</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">szak-oktatás</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">családi v. intézeti ellátás</p>	<p style="text-align: center;">a) A fejlődés előmozdítása céljából</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">vagyon átruházása</p>	<p style="text-align: center;">b) Javak termelése céljából</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p style="text-align: center;">vagyon átruházása</p>
a) Testi	b) L e l k i																																																														
↓	Tapasztalati vagy empirikus érdek	Elmélkedő vagy spekulatív érdek	Vallásos érdek	Esztétikai érdek	Emberbaráti vagy szimpatikus érdek	Társas vagy szociális érdek	Produktív érdek																																																								
	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓																																																								
testi	é r t e l m i		vallásos	esztétikai	szoros értelemben vett erkölcsi	állam-polgári	alkotó munkára való																																																								
n e v e l é s																																																															

törekvést ébressze, amelyet *Herbart* érdeklődésnek nevez. A nevelő-
oktatásnak célja tehát a hétirányú érdeklődés: a tapasztalati, a
spekulatív, a vallásos, az esztétikai, a szociális, a szimpatikus és a
produktív érdeklődés.

E hétirányú érdeklődés szabja meg egyúttal a nevelő-oktatás
tárgyait is.

A tananyag feldolgozására nézve irányadók az érdeklődés szub-
jektív fokai, az úgynevezett alaki fokozatok.

Az itt röviden vázolt rendszernek vannak részletei, amelyek
Fucken filozófiájára és *Herbart* didaktikájára emlékeztetnek. Az elfo-
gulatlan bíráló azonban a különbségeket is észre fogja venni.

E rendszer, amelynek alapvonalairól áttekintést nyújt az ide
mellékelt táblázat, első kísérlet arra, hogy a neveléstudomány fejlődés-
tani alapon felépíttessék. Hogy helyes-e vagy nem, van-e értéke vagy
nincs, azt a jövő mutatja majd még.

GOCKLER LAJOS.

A GYÓGYÍTÓ PEDAGÓGIA FOGALMA ÉS KÖRE.

— Felolvasás a Magyar Pädagogiai Társaságban 1915 február 20-án. —

A modern gyógyító pedagógia az orvostudomány és a pedagógia
érintkező pontjain, a határvonalak egymásba folyásából alakult ki.
A XIX. sz. közepéig a pedagógia is, az orvostudomány is külön-külön
foglalkozott az abnormis gyermek testi, lelki állapotával s így termé-
szetesen megállapításai — a gyógyító pedagógia szempontjából —
egyoldalúak voltak s a lelki rendellenességeket vagy csak pedagógiai
(Comenius, Felbiger stb.) vagy csak (Paracelsus, Plater a XVI. sz.-
ban stb.) orvosi szemüvegen át nézték. Ez a magyarázata annak, hogy
a gyógyító nevelés fogalmát még ma is sokféleképen határozzák meg.
A zavart még fokozza e fogalom lényeges jegyeinek szem elől való
tévesztése.

Két meghatározással találkozunk a leggyakrabban. Az egyik
nézet szerint csak a szellemi abnormitások tartoznak a gyógyító
pedagógia körébe.* A német felfogás régebben még ennél is szűkebb
körre szorította ezt a tudományt s csupán a gyengetehetséggel
foglalkozott. (*Schwachsinnigenpädagogik*.)

A másik felfogás hívei szerint a szellemi abnormisokon kívül

* *Sante de Sanctis* tipikus képviselője ennek a felfogásnak. V. ö.:
«*Tipi e gradi di insuffizienzente mentale*». (*Annali di neurologia*, Nápoly, 1896.)